

„Nem súlyed az emberiség!”...

**Album amicorum
Szörényi László LX. születésnapjára**

Főszerkesztő: JANKOVICS József
Felelős szerkesztő: CSÁSZTVAY Tünde
Szerkesztők: CSÖRSZ Rumen István
SZABÓ G. Zoltán

Nyitólap: www.iti.mta.hu/szorenyi60.html

MTA Irodalomtudományi Intézet
Budapest, 2007

CSEHY ZOLTÁN fordításai

Vetési László: Ladislaus Pannonius verse a békekötésről János esztergomi érsek úrnak

(A költemény elveszett)

(Epitáfium)

Kérlek, akárki vagy is, s bármerre sietsz, kis időre
állj itt meg: tükröt tart teeled ez a hely.
Még tán kétszer tíz évig sem laktam a földön,
s úgy rendelte a sors, végzetem érjen utol.
Ezt nézd meg, te, ki gőgösen egyre utadra törekszel,
s semmibe venni mered közben az isteneket.
Egykor az ifjúság beragyogta kegyével a testem,
lám, oda szép alakom, lám, oda régi színem.
Ész a fejemben nincs, kukacok lakomája-ebédje,
és mit a föld megadott, múlt köde nyelte el azt.
Bárki vagy is, ha galád módon vágysz élni a földön,
légy a király, sőt több: úgyis a porba omolsz.
Minden enyészik, amit fölhalmoz a földi világ itt,
megcsal az árnyéklét, megcsal a csel, nyomorult!
Itt, a hamis gyönyörök soka közt élj hát a világon,
vess meg minden mást, s áldd csak az égi atyát!

A kiváló ifjú illíriai íjász, a fiatalabb Philerdus dicsérete

Illír partokon élt egykor, mint tartja a fáma,
íjászmestersége miatt oly büszke Philerdus.
Cnossusi harcos sem küzdött derekabbul az íjjal,

mígnem gyors léptével az ellenségre iramlott.
Jobban a nád vesszőt hajlítva fölajzani íjat
krétai föld se tudott, sem Ibéria hőse, a bátor.
Még a virágzó Gortyna is hátrált, ha Philerdus
illír és tova hírült íja feszült a nyilakkal.
Senki az ifjaktól nem hordta bizony, jogosabban
földi halandók közt tegzében a végzetes órát.
Gyakran az ég szárnyas népét is megtizedelte,
s nem menekült buzogó habözön mélyén sem a sok hal.
Erdőn túlra inalt hálótól félve a szarvas?
Röppent máris a nyíl, s célt ért a leget hasogatva.
Nem menekült a sötét erdő kebelén a madárka,
bárhogy bújt, a magas fészekből hullt le a porba.
Mintus tudta elérni csak ezt vékonyka nyilával.
És a vicsorgó vaddisznó, ha dühödve reánk ront,
hármasság végű nyállal ölj meg, mely sose véthet.
Többször az erdőben dárdád átfúrt egy oroszlánt,
durva-meredt ugrása se védte meg őt gerelyedtől.
Hogyha az összes jót kívánnám áoni kürttel
szétkürtölni vagy élő dallal zengeni Mintust,
árny lennék, szigorú Párkák meg a sors leragadna
engem a földről még mielőtt valamennyi erényét
dícsérvén méltán tudnám megzengeni Philerdust.

(Nézzék mások...)

Nézzék mások a harcba rohanni serény katonákat,
Múzsáim látnom énnekem éppen elég!

A kiváló férfiúhoz, M. Hieronymus Castellushoz – a legkiválóbb bor kísérvőverséül

India földjéről a sötét Bacchus hazatérvén,
eosi földrésről hozva kegyelt adományt,
adta Itália népének s a falernumi dombnak
nektáros színbor oly buja magvait át.
Ily ósvesszőről sarjadt, amit adni szeretnék,
boldogság gyönyörét így viszi célja felé!

Vedd, te latin s a görög nyelv éke-virága, a pannon
ifju ajándékát, bárha csekély, szívesen!
Tőle, ki szívében hordozza bevésve neved majd,
s honnan a gyilkos idő sem veti tán ki sosem!

(Intés)

Rajta, tanuljátok megvetni a földi családság
minden percgönyörét, mely tovafut hamarost.
Boldoggá hatalom sem tesz, sem a hír ragyogása,
jótettektől lesz boldog az emberi szív.
Kérem ezért, hogy egész szívéből óvja erényét
mind, aki élni akar, míg jön a vég, az örök.

A török jöveteléről

Bósz seregével a pún nem rémítette meg egykor
Ausoniát jobban, bár a világ ura volt,
mint ahogyan megrémült volna Velence vidéke
szárazon és vizen is látva török haderőt,
hogyha a pannon fegyver nem szaggatja előbb meg,
két oldalról jön most, s Latiumra szakad.

**Nicolaus Amaltushoz, a kiművelt illíriai ifjúhoz
Janus püspök kiválóságáról**

Mint amiképpen a főpapokat túlfényli erénnyel
Péter szent jogarát tartva a legnevesebb,
úgy az iker nyelvek legszebbik dísze, Amaltus,
Janus a főpapokon túltesz erényeivel.
Tartós hírneve egyre virágzóbb már a világon,
és a dicsőségét nem nyeli styxi mocsár!

(Xénia)

Jönnek a pannon földi fiúk, illő az ajándék,
mert a tudós főpap bő lakomára terít.

A nemes és kiművelt ifjúhoz, Lorenzo Strozzához

Van, ki, Lorenzo, a verseidet kellőn ne dicsérné,
Strozzák fénye, csodás hangon a csillagokig?
Pierisek barlangjából Phoebus kegye táplál,
s így vagy egyenlő most már te s a régi nagyok.
Permessus vizeit hálátlanul elhagyod, és csak
szószátyár Cinus s Baldus a példaadód.
Sulpicius törvényeit és eleven hagyományunk
villámlásaival sújtsa le nagy Jupiter,
minthogy nyájunkból elcsalnak a hosszú tekercesek,
s tintanyaló tanodák jogtudor-éke leszel.
Bár ne agyaltak volna ki törvényt s új jogi normát
sem szabnának meg mennyei főpapagyak!
Még tanodánk jámbor küszöbét ékítve okultál
nemrég, s hogy láttunk, mint repesett a szívünk!
Költők kórusa vett körül akkor téged örökkön,
s zengve dicsértek meg szépre csiszolt dalaik.
Íme, Maro verséhez méltón zeng ez a dalnok,
s őseid és az atyád tetteiről dalol az.
Lantodat eldobtad s Phoebus szolgálit utálad,
most, te tudós költő, tintafosók kara vár.
Hogyha a versed nem kortyol Múzsák italából,
és fénylő kezeden zengeni nem fog a húr,
sírnak a Pierisek, sír majdan a dalnok Apollo,
és maga Euchius is könnyeket ont apaként.
Strozza-utód, térj Múzsáidhoz vissza sietve,
hósi király tettét zengeni, vad csatazajt.
Pegasidák hívnak szent költőnek, ha a kürtöd
lágyszószókat zeng vagy ha a harcra tüzel.
Rég, te tanult ifjú, könnyű plectrummal, aranylól
s drágaköves lantod dalra fakadva zenélt,
s mézédessé dalokat csaltál ki belőle sokadszor,
Musaeus s Linus is éppen ilyenre fakadt.
Gyakran elámult Phoebus a daltól, és odahagyta
fénylő égboltok fénypalotáit is ő.
Kérlek, a törvény annyi tekercesét hagyd a fenébe,
s kánoni szent törvény bösz szigorát se kövesd!
És a csalárd tömegek civódását se figyeljed,
és a perek közben hű jogokat se sérts.

Kérlek hát: a legénytoll zsenge korát ne fecsérel
el, te tanult költő, másra: csodás dalokat
zengj a családozról, ősokról, büszke hazádról,
több s több emlékmű zengje dicséretedet!
Strozza-utód, hozzád szólt versem, az ég maga intett,
Cynthius óhaja volt, s pár sorom így adom én!
Mert a virágtermő kertben sétáltam-időztem,
bíbor rózsákat szedve az ünnep okán,
s így szólt Phoebus, a fenséges tölgy által üzenve
színaranyos lantján zengve tudós dalokat:
Hát, e fiú, aki szent árnyamban gyakran időzött,
el mért hagyta hamar Pierisek vizeit?
Híres rómaiak jog- s törvénytára igézi,
Baldust bújja csupán, s bújja, amit Cinus írt?
Menj, s intsd gyorsan a költőt, vesse meg ő is, amit tilt
égi lakók feje is, s tilt szigorával a vég.
Ily intelmeket ontva, babérkoszorúra megérett
költő, halványan zengi Thalia dalom!

Főtisztelendő János úrnak, Esztergom érsekének

Croesus kincseivel ha szerencsém engem eláraszt,
hogya Tagus sok arany kincse ölembe potyog,
rőt aranyat ha Egyiptom termő méhe nekem szül,
s Alcynoos kincses földje ha mind az enyém,
és te, Kelet, ha nekem szállítod szent adományod,
s Indus, amit gyűjtesz ott a vörös habokon,
Esztergom főpapja, neked nem könyveket adnék
s halvány verssorokat, ámde e kincs özönét!

CSEHY ZOLTÁN

Megjegyzések Vetési László humanista versciklusához

Miután Ritóókné Szalay Ágnes felfedezte és közzétette Vetési László (Ladislaus Pannonius) költői hagyatékának maradványait, egyszersmind az irodalomtörténeti pozíció kijelölése is megtörtént,¹ a Vetési-recepció továbbgyűrűzése viszont egy időre abba is maradt: a költő szövegeit nem fordították le műfordítók, nem kerültek antológiákba s tanulmányok sem születtek róluk. Vetési csonka ciklusa egy „humanista ízlés szerint megkomponált” gyűjtemény, melynek keretkompozícióját a Vitéz Jánoshoz írt versek alkotják, s a közéjük ékelődő *corpus*t a *varietas* elve szerint rendezi el a költő különféle motivikus hidak kiépítésével, miközben a kötet középpontjában Janus Pannonius alakja áll.² Itt kell megjegyeznünk, hogy noha a szakirodalom szimmetrikus kompozíciót sugall, valójában e tekintetben a kötetkompozíció aszimmetrikus, hiszen a tizenegy elkülönülő szövegegység középpontjában nem Janus Pannonius dicsérete szerepel, hanem egy intés, mely lényegében egy viselkedésnormát kínál és a szakralitás irányába nyit. A Janust dicsőítő szöveg a kompozíció hetedik pontján jelenik meg. A középpontos szerkezet helyett a motivikus hidak vizsgálatára helyezném a hangsúlyt: úgy tűnik, ezek dinamizálják a szimmetrikusan is értelmezhető kompozíció finomabb részleteit. Vetési ilyen hidat alakít ki például az ajándékozás motívumait tematizáló vershármass között, melyek közül az első egy kiváló bor ajánlása (*Ad praestantissimum virum M. Hieronymum Castellum in optimi vini commendationem*), a második (a *Praesulis ad docti...* kezdetű) a lakomajándék szokását érinti, a harmadik (*Ad Reverendissimum Dominum Joannem Strigoniensem Archiepiscopum*), mely egyúttal a ciklus záró verse, a verset, illetve a könyvet túl szerény ajándéknak mondja a világ egyéb kincseihez mérve. Motivikus hidat találunk az illír ifjú motívumában az *In Illyrici iuvenis minoris Philerdi sagittatoris egregii laudem* és az *Ad Nicolaum Amaltum Illyricum iuvenem doctrinarum generosissimum, excultum probe de Jani pontificis excellentia* versek között is. A kontrasztivitás

1 *Vetési László versei*, Vár ucca tizenhét (Vetési Albert és Vetési László-összeállítás), szerk. BRASSAI Zoltán, 1998, 1, 7–10. – A Vetési-szövegek új kiadása és elmélyült irodalomtörténeti betájolása: RITÓÓKNÉ SZALAY Ágnes, *Vetési László vershagyatéka* = Uő., „*Nympha super ripam Danubii.*” *Tanulmányok a XV–XVI. századi magyarországi művelődés köréből*, Budapest, 2002, (Humanizmus és reformáció), 109–120. – Már Huszti József is felhívja a figyelmet Vetési ismert latin neveire (Ladislaus Vetesius, illetve Ladislaus Pannonius), amikor Francesco Maturanzio *Ad Ladislaum Pannonium* című költeményének címettségében Vetési Lászlót látja meg: HUSZTI József, *Francesco Maturanzio magyar vonatkozású költeményei*, EPhK, 1927, 13.

2 A kompozíciós alapkérdésekről vö. RITÓÓKNÉ SZALAY Ágnes, *i. m.*, 112–114.

mint hídképző elem érvényesül az *Aspiciant alii...* kezdetű és az *Ad generosum et eruditum iuvenem Laurentium Strozam* című költemények között. Míg az első a Múzsák, a költészet alternatíváját állítja szembe a háborúval, s talán ezzel mintegy a szerző kisköltészeti beállítottságát is indokolja, mígnem a Strozzihoz írt vers a haditettek megénekelésére buzdítja a jogtudomány irányába elkalandozó költőt. A varietas-mozzanat, ha nem is eléggé pregnánsan, de mégiscsak érvényesül a verselés terén is, hiszen a ciklus disztichonjai közt egy hexameteres kompozíció is akad.

A verskötet ugyanakkor szimmetrikus szerkezetként is leírható: a tengelyében a moralizáló intés állna, mely a keresztényi létszemléletet helyezné a kötet előterébe. Ezt venné körbe a kelet kettős arca: a Bacchus által Itáliába keletről hozott bor pozitív, és a szintén keletről jövő török veszély negatív képe. E struktúrára nőne rá a következő réteg: Janus magasztalása és a janusi intertextusként is értelmezhető cím nélküli vers a harci téma megénekelésétől elzárkózó költő kisköltészeti apológiája. A következő szimmetrikus verspáros a vadászat és a sikeres vadászatot követő bő lakoma játékos összekapcsolása lehetne, illetőleg két diákéletből vett motívum eltérő kifejtése. A második vers pozícióját betöltő epitáfium egy tényleges halál és egy költői halál ellentéte alapján konstruálódik meg, a keretet pedig a két Vitéz Jánoshoz címzett költemény adja.

A szervezőerő alighanem tartalmi szinten mindenképp a tengely szerinti szimmetria, ám a finomabb összefüggések inkább a motivikus hidak feltérképezése révén szerveződnek.

A kötetkompozíciós gyakorlat terén Vetési egyéni megoldással élt, s noha merített az ókori kötetkomponálás eljárásaiból, sokszólamú, szerkesztettségében is polifón olvasati lehetőségekre nyitott ciklust hozott létre.

Ritoókné Szalay Ágnes elsősorban forrásdokumentumot lát Vetési verseiben, s valamennyit alkalmi költeménynek nevezi.³ „Nem jelentős alkotások ezek, mégis nagyon becses relikvia az irodalomtörténész számára” – vallja.⁴ E rövid írás némiképp szembehelezkedik a fenti állításokkal, s megpróbál rávilágítani a Vetési-korpusz kompozicionális értékei után annak költői értékeire is. A versciklus vagy kötet egyetlen roppant album, mely lényegében Magyarországot mutatja be számos aspektusból: afféle reklám, eurokonform pillanatfelvétel, melyet a humanista poézis könnyed alkalmisága rajzolt kora közönsége elé. E tabló elsődleges kulcsfigurái Vitéz János, a törökverő Hunyadi János, Janus Pannonius, de éppoly erőteljes szerepet kapnak az alkalmiság burkában a címzett pozíciójába rendelt mecénások vagy pártfogó barátok is: Marcus Hieronymus Castellus, Nicolaus Amalthus vagy éppen Lorenzo Strozza. Feltűnő, hogy e két pólus egymást váltogatva szerepel, s csupán Janus Pannonius dicséretében olvad egybe: ez az összeolvadás irányítja rá a figyelmet a kötetkompozíció egyik sarkpontjára, mely Janus kétarcúságát és két világban is otthon lelévő tehetségét demonstrálja. Ez a minialbum azonban nemcsak

3 Uo., 113.

4 RITOÓKNÉ SZALAY Ágnes, *Humanista veszprémi főpapok*, Vár ucca tizenhét, i. m., 7.

konkrét személyek ékes listája, nemcsak afféle verses fényképalbum, hanem erénykatalógus is, s talán nem degradáló azt mondani, hogy reklámkarakterrel bíró honismereti közhelyeket is elismétel. A virtus nemcsak az intelmek áhítatos fegyelmzéseiben jelenik meg, hanem a harc vagy szellemi tudományok művelése terén is. Az íjászat, a bor, a harci virtus konvencionális magyarságképei mellé Vetési a humanista erényeket is felsorakoztatja.

A ciklus első verse nem maradt fenn, a cím alapján Vitéz János békekötéséről szólhatott.

Az epítáfium a humanista költészet kedvelt és szigorú műfaja volt, hiszen alapjában véve az epigrammatikus *lausnak* van alárendelve, s ami ennél is fontosabb: funkcionális szerepet tölt be, interperszonális kapcsolat (vagy a halott és a szerző, ill. a megrendelő viszonyának) gyümölcse, s e vonatkozásában az episztolához is hasonlítható. A humanista epítáfium azonban a leggyakrabban enyhe poénra kiélezett (az *aproszdoke*tóntól óvakodó) idealizált mikroportré, tulajdonképpen névjegy. A legtöbb esetben az *effictio* és a *notatio* érzékletes ötvözete, mely röviden (*breviter*) és világosan (*dilucide*) néhány markáns mozzanatra szorítkozik, és ez a mozzanatkonstrukció egy letűnt pálya kvintesszenciája. Vetési epítáfiuma kivételes szöveg, nem mintha nem mozgósítaná a retorikai konvenció kívánalmait, hanem azért, mert a gnómikus epítáfium ritka műfaját választja:⁵ ez a típusú szöveg inadekvát jellegű, minden konkretizálást nélkülöz, a referencialitást minimalizálja, miközben példázatként funkcionál, s lényegileg egy-egy bölcsesség szétírása, melynek igazságát épp a műfaj karaktere nyomatékosítja. E cím nélküli verssel kezdődik ma a közétett modenai kézirat, mely a genius loquitur-típusú beszédmód-tradíciót folytatja: a sír lelke szólítja meg az arra menőt. A költemény görögös karakterű, a gnómikus epítáfium azon válfaját képviseli, melyet például a tarentumi Leonidasz művelt (AP 7, 472), s melynek során az epítáfium az intést célzatos példázattal vegyítő, egy-egy tételmondat köré szerveződő, verses életbölcsesté válik. A túl korán elhalt ifjú toposza is jelentős retorikai háttéranyaggal bír, mely pl. Leonidasz egy másik versében is látványos (AP 7, 466). Vetési a megszólító szakasz után két teljesen szimmetrikus egységre tagolja költeményét: 6 sort szentel az ifjú tragédiájának, s 6 sorban következik az *admonitio*. A nyitószakasz azonnal anticipatorikus értelmet csempész a költeménybe: a sír tükörré változik át, mely a test nyomán mutatja fel a lélek lehetőségeit. A test a lélek *figurája* lesz, s az *allegória* e felcserélhetőség játékerében bontakozik ki. A humanizmusra oly jellemző kontaminált beszédmód Vetésinél mégis összességében erőteljesen középkoriasnak hat: az árnyéklét földi birodalmát a végzet ideje kormányozza, melynek mozgatója a család látszat.

A komparatív *laus* egyik ragyogó formája Vetési *In Illyrici iuvenis minor Philerdi sagittatoris laudem* című költeménye, mely több költői eljárás együttes működtetése révén

5 Ritoókné Szalay Ágnes felveti azt a szellemes lehetőséget, hogy a vers talán Vetési „kőre szánt saját sírfelirata.” Vö. RITOÓKNÉ SZALAY ÁGNES, *Humanista veszprémi főpapok*, i. m., 8.

emelkedik heroikus magasságokba. A magasztalt ifjú íjász alakja a mitológia íjászaival kerül kontrasztba. Ez az összevetés alapvetően szinekdochikus karakterű, hiszen Mintus tulajdonságai a mindenkori íjások legjobb tulajdonságainak egyesítése révén ragadhatók csak meg. Vetési bravúrja, hogy a megnevezés gesztusa helyett a legtöbbször a szétretörizálás alakzatait választotta, s a körülírás költői erényét kamatoztatva tudós enigmává is hangolta költeményét. A körülírás alapkaraktere kettős ellentmondásban rejlik: egyrészt biztonságba helyezi a hőst: a konvenció burkát vonja köré, mely a persona azonosíthatóságát épp e körülírás révén teszi egyértelművé. E maszkos játék nemcsak a kiemelés szolgálja (a közismert, unalomig ismételt név föloldását a körülírásban), hanem szövegek sokaságát vonja játékba, egyszerre nyitja ki a költeményt más szövegek számára, s egyszerre működik afféle stigmaként az értelmezők szemében (a költői tudatosság és a tudós költészet ékes bizonyosságaként). Ezek a rejtőzködést sugalló megfogalmazások lényegében csatlakozási felületek, melyek behatóbb ismerete nélkül is működőképes a költemény.

Az összöveg, melyet a nyilasok kiskatalógusának kialakításakor a görög irodalomban jártas Vetési mozgásba hoz, elsősorban Homérosz *Iliász*ának az alábbi része, illetve a hozzá csatlakozó későbbi epizódok:

Dárdás Ídomeneusz vezetője a krétaiaknak,
kik Knószoszt lakták, s jólépült-kőfalú Gortüsz,
Lükoszt, Míléoszt, s a fehérragyogású Lükasztoszt,
Phaisztoszt és Rhütioszt, két szép, néppel-teli várost,
s kik százvárosu Krétában még laknak, a többi
népnek is Ídomeneusz, gerelyes hős volt vezetője,
s Mérionész, az ölü nagy Enúaliosszal egyenlő:
nyolcvan barna hajóval jöttek mind a nyomukban.

(II, 2, 645–652, DEVECSERI Gábor fordítása)

A „Gnosiacus bellator” tehát valószínűsíthetően Idomeneusz krétai fejedelem, akit Knószoszban is temettek el. A későbbi „cretica tellus” nem ismétléseffektus, hanem a másik krétai hősrre utaló tudós játék, Mérionészre, a Tróját vívó görögök újabb jelesére, Idomeneusz fegyverbarátjára és társára, aki szintén krétai hajók élén áll, a nyilazás és a dárdavetés mestere, aki a Patroklosz halálának tiszteletére rendezett versenyen nyilazásban teljes diadalt arat, a dárdavetésben pedig a második helyre szorul. Idomeneusz és Mérionész barátsága Akhilleusz és Patroklosz barátságához hasonló toposz az antik irodalomban. Még a homéroszi heroizmust parodizáló tréfás-pederasztikus epigrammaköltészetbe is átmegy (ANTIPATROSZ, 12, 97; SZTRATÓN, 12, 247), kivált Mérionész nevének etimologizálása ürügyén, lévén, hogy a név a comb szót asszociálja – s ezáltal a homoszociális közegben gyakori közösüléstípusára, a coitus inter femorára utal, melyről Akhilleusszal és Patroklosszal kapcsolatban Aiszkhülosz egy töredéke is vall.

A „fortis Hiberus” viszont már inkább Héraklést rejti. A poeta doctusi körülírás meseteri: maga a melléknév a humanista kortárs műértőben elsősorban talán a közhelyszerűbb *pastor Iberus* alakban idéződik fel, s a Gerüón-történet kapcsán utal vissza Héraklészre. A mitológiai és homéroszi dimenzió megnyitásával a *laus* kívánalmi szerint Philerdus (illetve Mintus) alakjának kontextualizálása is megtörténik, sőt, a mítoszkorrekció klasszikus költői eljárásai is működésbe lépnek. Gortyna említése révén Kréta területére lépünk ismét, a homéroszi hely logikáját követve.

A nyilazás leírása, illetve a vadászat részletező (horatiusi jegyeket is mutató) kifejtése a föld, a víz és az ég dimenzióinak bevonásával már-már isteni hatalommal ruhazza fel az illír íjászt. E ponton a vadászat-halászat tematikájára szűkített divinalizáló effektussal is él a költő. A vadász vagy halász erényei sokszor, a humanista költészetben legalábbis elég gyakran, nem pusztán a vadász primer fizikai adottságai révén érvényesülhetnek, hanem annak mindent átható lelki kisugárzása kapcsán is. Ez a dicsőítő formula, mely során az állat mintegy önként siet a halálba, felismerve a vadász mérhetetlen hatalmát és a végzet rendelését, alapjában véve martialisi gyökerű. A Colosseum megnyitásakor tartott ünnepi játékok során az oktalan állat is azonnal felismeri a császár isteni kisugárzását, s ennek megfelelően viselkedik (az elefánt pl. térdet hajt előtte stb.). Naldus Naldius Florentinus Lorenzo Medicit, a „misztikus” vagy isteni halászt e túlzásretorika eszköztárához nyúlva ábrázolja:

Most a csodát dalolom, s igazat: kit a vég kikerült már
kétszer is, ó, az a hal, bár menekült azelőtt,
most önként a horogra akadt, Lőrinc, a tiédre,
lám, önként hódolt meg fejedelme előtt!
Még hátrál teelötted a végzet örökön örökre,
és a parancsoddal mozgatod azt, ami él.

Az önként hódoló állat toposzának logikai arroganciáját Vetési (noha valamennyi állat előbb-utóbb meghódol az ünnepelelt hérosz előtt) a védekező effektus kiemelésével, a tusa tömör érzékelésével oldja fel. Valamennyi állat sorsa megpecsételődött már a *laus* kezdetén, az íjász tudatában van, hogy minden állatot ural, hogy a végzet a tegzében lapul, s a vers retorikai konstrukciója is arra enged következtetni, hogy a vadászat gyönyöre az ellenszegülések változatosságának játékában rejlik, ahogy ez a nyelvi-konstrukciós leleményekkel átítatott párhuzamosság-alakzatokban is látszik. A krétai heroikus térfél nyilasaitól fokozatosan jutunk el a vadászat szférájába, melyet héraklészi térfélnek nevezhetnénk, hiszen a szarvas, a vadkan, az oroszlán és a madárvadászat motívumai a héraklészi munkák tulajdonképpeni analógiái. A homéroszi térfél listáit az emberi, a héraklésziét az állati szféra enumeratív jellegű jelenléte biztosítja. A Múzsák és a Párkák említése a vers végén a *laus* további fokozásán túl kettős gesztus, két asszociációs környezetet teremtő effektus: a múzsák kürtje a vadászkürt analóg párja, a heroikus költészet

homéroszi kontextusára céloz, a Párkák említése pedig a halál kiszabásának isteni eredetére utal, mely révén a vadász csak mintegy eszköze a végrehajtásnak. Az emberi végzet e ponton utólagos allegóriává, példázattá nemesíti a költeményt: az emberi élet rövid a héroszi tettek elmesélésére. Amint a vadász megszabja áldozata életének végét, úgy szabják ki ránk a Párkák is a halált. Naldius költeményében a fonálmotívum lényegében ugyanezt a példázatossgot jelképezi, vélhetőleg némi homályos, politikai allegóriával fűszerezve.

Vetési verszárlata a következő, cím nélküli szöveg előkészítője is egyben: az epigrammában a Múzsák pártjára áll a harccal szemben, mint megannyi humanista költőtársa Gabriele Altiliótól kezdve Janus Pannoniusig. A kisköltészet (illetve az elégiaköltészet) klasszikus apológiájaként ható *recusatio* egészen Anakreónig vezethető vissza.

A Hieronymus Castellushoz írt xénia a bor magasztalásának összekapcsolása az ajándékozás gesztusával: Vetési az ajándékbór mitológiai genealógiáját adja, s így a mecénás italát az istenek italával hozza összefüggésbe. A keletről jövő Bacchus és a falernumi domb összekapcsolása a görög nyelv humanista áttelepítésével kerülhet értelmezői párhuzamba: Vetési, akár a megcélzott mecénás, mindkét nyelv italából kortyolt. Maga a konvencionális ajándékozási rítus így válik minden szerénységi toposz (*tantula dona*) ellenére öntudatos dicséretté, sőt talán a bibliai borgenealógiához kötődő áttételes költői Noé-szerep is érzékelhető: ahogy Janus Pannonius a Parnasszus hegyén lel Ararátra özőnvízlátomásában, úgy lesz Vetési tehetségének költészetmetaforikus Ararátja, menedéke az értők támogatása. A vers, mint Maturanzio Vetésihez írt költeménye egyszerre „*amoris indicium*” és „*pignora mentis*.”⁶ A xéniát egy cím nélküli intés követi, mely az epitáfium második hatosát idézi újra, s mintegy folytatva annak gondolatát, konkrét viselkedésnormát vetít előre, ajánl fel.

A török jöveteléről szóló epigramma komparatív természetű: Hannibál és a török mérettetik meg, s ezzel kerül szembe a magyarok diadala és Latium ennek révén megőrzött nyugalma. Az epigramma lényegében a Hunyadiak magasztalása, illetve az előző vers intim, szakrális virtus-fogalmának heroikus kiszélesítése.

A Nicolaus Amalthushoz írt Janus-dicséret a görög és a latin nyelv mestereként⁷ ismert költőt püspökként mutatja be, s a komparatív technika jegyében a görög epigrammaköltészet egyik retorikai válfaját aknázva ki a *kiválók közt legkiválóbb* témát variálja, vonatkoztatja a főpapok–pápa, illetve a főpapok–Janus logikai láncolat mentén.

A következő kétsoros ismét xénia-jellegű visszacsatolás. A két ajándékkísérő költemény catullusi keretbe foglalja Janus dicséretét a varietasparadigma klasszikus, *a x a* képlete alapján.

6 Vö. „Accipe cum domino, vates, rude carmen: amoris / Indicium et grate prignora mentis habe.“ – Vö. HUSZTI József, *Francesco Maturanzio magyar vonatkozású költeményei*, i. m., 12.

7 Vetési mindkét nyelvet kiválóan ismerte, akárcsak Janus Pannonius. Vö. HEGEDÜS István, *Irodalomtörténeti tanulmányok az olasz könyvtárakban*, ItK, 1898, 470–471.

A ciklus legterjedelmesebb fennmaradt költeménye Lorenzo Strozzát igyekszik *persuasio* révén visszacsábítani a jog szigorától a költészet felségterületére. Vetési lényegében Apollo hangjaként szólal meg: beavatott beszél a beavatotthoz. A költészet és a jogtudomány szembeállításuk gyakori a quattrocento neolatin költészetében, ám a *comparatio* jobbjára, mint pl. Antonio Beccadellinél verbálisan a jogtudomány javára dől el, s a költészet a rossz választást jelenti a jelencentrikus, megélhetési szempontokat figyelembe vevő mecenatúra híján tengődő tehetséges költő számára. Lorenzo Strozza egy költőkórus műszagétészeként jelenik meg, aki a quattrocento vergiliusi életrajzi sémáját nyomon követő önreprezentációra tarthat igényt, hiszen a műfajok királynője, az eposz potenciónalis lehetőségként adott az ősök erényeinek tárgyában. Ráadásul már a társak közt is megnyilvánult ez az igény. Lány disztichon és harci hexameter kettős játékterébe citálja vissza a költőt, aki elhagyta a múzák csapatát. Kanonizációs stigma is megképződik a szövegtesten, elsősorban Maro, Musaeus, Linus kerül szembe a heroikus, epikus poézis irányából a tintanyaló Cinus (Cino da Pistoia) és Baldus (Baldo Ubaldi) nevű jogászokkal. A mű referencialitása háromdimenziós: a mitológiai tér klasszikus toposzai a *locus amoenus* apparátusát idézik meg a klasszikus költészetrepresentánsok közvetett vagy közvetlen triadikus szerepeltetése mellett (Phoebus–Apollo–Cynthius, Pierisek–Pegasidák–Thalia), a csábítás másik pólusát a Cinus–Baldus–Sulpitius hármasság demonstrálja a jogi gyakorlat terén, a költői térfelet pedig a fenn már emlegetett mitikus heroikus triász. A költemény lényegi poénját képező kódolt triász tagjai pedig: maga Phoebus, Vetési (hiszen rajta keresztül Apollo beszél), illetve a hiányzó Strozza. A ciklus záró darabja Vitéz Jánoshoz szól, s mintegy az elveszett nyitó darab párjaként kezelhető. A tudós költemény az antikvítás, de a quattrocento költészetében is megjelenő kincskatalógussal induló enumeratív természetű munka, mely látszatra a könyv-kincs ellentétre épül, valójában a valós érték felismerése az *insinuatio* egy kifinomultabb formájaként írja felül a világi demonstrációt mind Vitéz, mind Vetési értékrendjében.

Vetési verskötete nemcsak dokumentum, határozott költői fegyvertény is, mely szimmetrikusan komponált, motivikus hidakkal összekapcsolt verses albumszerűségével, a hagyomány sokirányú párbeszédbe vonásával tűnik ki.